

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

Buddhism and Social Development in Present

สันติ เมืองแสง¹, สุวัฒน์ ชัยวรรณ², พัสกร อุณากาศ³, ฐิญาภรณ์ วงษา⁴ และ อำนาจ ทาปิน⁵

Santi Muangsaeng¹, Supat Chaiwan², Passakorn Unkat³, Thiyaphan Wongs⁴ and Amnat Tapin⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: ¹narongsag@gmail.com

Retrieved: June 21, 2024; Revised: June 28, 2024; Accepted: June 30, 2024

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมเปลี่ยนแปลงนั้นสำคัญต่อการปรับตัวและรักษาความเจริญในธรรม หลักธรรมสามารถช่วยชี้นำและแก้ปัญหาสังคมในยุคต่าง ๆ หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสังคม เป็นกุศลธรรม 10 ที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาสังคม เพราะครอบคลุมการพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ให้มีความสุข อิสระภาพ และความดีงาม การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจึงมีส่วนช่วยให้บุคคลได้รับการพัฒนาจนกระทั่งมีมุมมองต่อชีวิตและสังคมถูกต้อง เพื่อลดปัญหาปัญหาใจผู้ร้าย มีการแข่งขันเอาเปรียบ สภาพที่ไร้น้ำใจและขาดเมตตา กรุณาต่อกัน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การพัฒนาสังคม, ศาสนาพุทธกับสังคม

Abstract

Buddhism plays a crucial role in the development of a changing society. Even though society is constantly evolving, the dissemination of Buddhism within this changing context is vital for adaptation and maintaining moral progress. Buddhist principles can guide and resolve social issues across different eras. The "Ten Wholesome Courses of Action" (Kusala Kamma Patha) are particularly suitable for social development as they encompass the development of body, speech, and mind. These principles aim to foster happiness, freedom, and moral integrity in individuals. Improving the quality of life through these teachings helps individuals develop a correct perspective on life and society, ultimately reducing crime, competition, and the lack of compassion and kindness among people.

Keywords: Buddhism, Social Development, Buddhism and Society

บทนำ

สถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาคิดใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นส่วนมากแม้กระทั่งในปัจจุบันความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่ พระภิกษุสงฆ์กับวัดต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และทางราชการของเราอยู่ตลอดไป สถาบันแห่งนี้จึงอำนวยประโยชน์เกื้อกูลต่อการปกครอง และการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่รับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึงนักซึ่งมีจำนวนเกือบ 90 เปอร์เซ็นต์นอกจากนั้นชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศประมาณร้อยละ 90 ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น ที่มีอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่น ในประเทศไทยจึงมีชุมชนส่วนใหญ่นี้ที่มีหมู่บ้านเป็นหน่วยหลัก และมักจะมีวัดตั้งอยู่ในใจกลางราษฎรในหมู่บ้านจึงมีวัดเป็นแหล่งศูนย์กลางสำหรับการสมาคม หรือการดำรงชีวิตทางสังคมและศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะอยู่รอบ ๆ วัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้จะเห็นได้จากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้กับวัด ทั้งในด้านจิตใจ เวลา แรงงาน และทรัพย์สินจำนวนเงินที่ พุทธศาสนิกชนใช้ไปในการทำบุญประมาณร้อยละ 7 ถึงร้อยละ 84 ของรายจ่ายภายในครอบครัว วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นเป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นโรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน เป็นสถานที่พักผ่อนและศูนย์กลางการกีฬา เป็นที่เก็บศพ เป็นต้น วัดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่แบ่งเบาภาระให้กับรัฐบาลทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก (การกระจายอำนาจ, 2567) และการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจากอดีตในสมัยพุทธกาลเจริญเติบโตมาอย่างยั่งยืนจวบจน ทุกวันนี้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ช่วยกันจรรโลงไว้เพื่อให้ พระพุทธศาสนายังคงอยู่ตลอดไปตราบนานเท่านานเพื่อความผาสุกของมวลมนุษยชาติและชาวโลกก็ ว่าได้ ถึงแม้ว่าในยุคของปัจจุบันนี้ความเจริญทางด้านต่าง ๆ “มีอิทธิพลมากมายต่อการดำรงชีวิตของ คนในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมากโดยเฉพาะทางด้านทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ไร้พรมแดนและนวัตกรรมใหม่ๆ” ที่เจริญเติบโตแบบก้าวกระโดดข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทั้งโลกมีบทบาทและส่งผล กระทบและการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาติทั้งโลก ซึ่งความเจริญเติบโต และความก้าวล้ำทันสมัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การสื่อสาร ชนบทชนเมือง ประเพณี และวัฒนธรรม เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ สำคัญๆ เกิดขึ้นไม่ว่าที่ใดในโลกหรือในทุกประเทศทั่วโลกนั้นเราก็สามารถสื่อสารและรับทราบข่าวสาร ต่าง ๆ เหล่านั้นได้ในเวลาเดียวกันหรือพร้อม ๆ กัน (พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539)

ต่อมาจะเห็นได้ว่าสังคมปัจจุบันเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ไร้พรมแดนข่าวสารข้อมูลที่เข้ามากระทบต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้ การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น อย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในโลก สังคมรับรู้ร่วมกันหมด (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2534) สภาพความเป็นอยู่ของ ชุมชนสังคมเปลี่ยนไปส่งผลต่อจิตใจให้ไม่สบายใจ ในทางที่ต้องการความสะอาดสบายมากขึ้น (พระธรรมปิฎก, 2540) ทำให้วิถีชีวิต ของคนไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คนส่วนใหญ่เริ่มละเลยศีลธรรม ผู้บริหาร บ้านเมืองไม่มองเห็นความสำคัญของการศึกษาจริยธรรม สังคมจึงยุ่งเหยิงสับสน ปัญหาโจรผู้ร้าย มีการแข่งขัน เอะไรดเอาเปรียบ สภาพที่ไร้น้ำใจและขาดเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งนี้ เพราะคนไทยมองไม่เห็นความสำคัญของ พระพุทธศาสนา คนไทยในปัจจุบันเจริญทางวัตถุ มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก ทำให้ เกิดสภาพความขาดแคลนทางศาสนาและจริยธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548) ตามหลักแล้วการพัฒนา สังคมในทางพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายสำคัญคือการทำให้บุคคลมีความเห็นถูกต้อง เป็นเบื้องต้นเสียก่อน โดยความเห็นถูกต้องจะเกิดขึ้นกับบุคคลแต่ละคนได้นั้น จำต้องพัฒนาจิตใจของ บุคคลนั้น ๆ เสียก่อน เมื่อ บุคคลได้รับการพัฒนาจนกระทั่งมีมุมมองต่อชีวิตและสังคมถูกต้องตาม เป็นจริงแล้วบุคคลนั้นก็จะมี การแสดงออกทางกายกรรม วาจากรรม ที่ไม่เป็นปัญหาต่อสังคม แต่กลับ กลายเป็นพลังให้กับสังคมนั้น กรอบแนวคิด ตามกระบวนการนี้ จักเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว สั่งสอนบุคคลผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ มีปัญญาคิรัย และกลุ่มสหายของพระยสกุลบุด 54 คน ได้เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ส่งพระสงฆ์สาวกผู้ผ่านการ พัฒนาจิตใจจนเป็นเวไนยบุคคลแล้วทั้ง 60 รูปเหล่านั้น ไปประกาศพระศาสนา หรือไปพัฒนาสังคม โดยทรงกำชับให้แต่ละคนเดินทางไปคนละเส้นด้วยพุทธพจน์ว่า “... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ แก่กุลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงาม ในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน... สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ พังธรรมจักมีผู้รู้ธรรม...” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40)

จากเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมนั้น ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึง บริบท และพูดถึงเรื่องการเผยแผ่ ให้สอดคล้องกับนวัตกรรมใหม่ ๆ หรือสิ่งที่ล้ำหน้าของมวลมนุษย์ที่สำคัญ ซึ่งพระพุทธศาสนาจึงมีความส่วนช่วยให้บุคคลได้รับการพัฒนาจนกระทั่งมีมุมมองต่อชีวิตและสังคมถูกต้อง เพื่อลดปัญหาปัญหาโจรผู้ร้าย มีการแข่งขันเอาเปรียบ สภาพที่ไร้น้ำใจและขาดเมตตากรุณาต่อกัน

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม จะเห็นการพัฒนาสังคมเป็นการกระทำทุกอย่างในอันที่จะ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ประชาชนในสังคมวิชาชีพทุกสาขาทุกองค์กร องค์กร สถาบันต่างก็มีส่วนร่วม

ในการพัฒนาสังคม เพราะการพัฒนาสังคมช่วยให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีแก่คนในสังคมนอกจากนี้การพัฒนาสังคมยังมีความหมายในลักษณะแคบหรือในลักษณะกว้างอีกด้วย กล่าวคือ

1) ลักษณะแคบ หมายถึง การจัดบริการทางสังคมต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม

2) ลักษณะกว้าง หมายถึง ความพยายามจะยกระดับความเป็นอยู่ของ ประชากรในสังคมให้ดีขึ้น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างถูกต้อง (นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์, 2542)

การพัฒนาสังคม เป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นเพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหวาดหวั่น ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ยกระดับตนเองและเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสของพันธนาการทั้งปวง (ติน ประชัยพฤทธิ, 2545) โดยหลักของการพัฒนาสังคมมี กระบวนการพัฒนาสังคม มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ควรเริ่มจากสภาพที่ประชาชนเป็นอยู่

2. สิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรกอาจเป็นด้านเศรษฐกิจ

3. ทุกสังคม มีความเป็นอยู่และความเป็นมาของตนอยู่แล้ว การที่เราจะเปลี่ยนแปลงจะต้องดำเนินการ

1) ละลายน้ำแข็ง (defreezing) 2) ทำการเปลี่ยนแปลง นำเอาสิ่งใหม่เข้าไปแทนสิ่งเก่า และ 3) ทำให้สิ่งใหม่ฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เรียกว่าขั้นทำให้เป็นก้อนน้ำแข็งใหม่ (Refreezing)

4. จะต้องพยายามสร้างวงใน คือการพึ่งตนเอง (self reliance) ขึ้นมาก่อน แล้วค่อยสร้างวงนอกคือการพัฒนา (Development) ขึ้นมาทีหลัง

5. กระบวนการดำเนินการจะเป็นกระบวนการทั้งสร้างความเจริญ (development) ไปพร้อม ๆ กับการวิจัย โดยมีนักพัฒนาและชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม หรือร่วมกันทำงาน เรียกว่ากระบวนการ PAR (Participatory Action Research)

6. การสร้างความเจริญจะต้องทำเป็นกระบวนการ BAN (Balance, Ability and Net Working) คือการสร้างความสามารถของชุมชนในการพึ่งตนเอง และความสามารถในการจัดการชุมชน

7. วิธีให้การศึกษาและจัดระเบียบชุมชน คือ วิธีการให้การศึกษาอบรมแก่ชุมชนในทุกเรื่องที่จะทำการพัฒนา และส่งเสริมการรู้จักตนเองของชุมชน การรวมตัวกันของประชากรในชุมชนเพื่อรับผิดชอบงานของชุมชน การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินการตอบแทนการประเมินการทำงาน ตลอดจนการตั้งกลุ่มคน หรือคณะกรรมการมาดูแลผลงานการพัฒนาที่สร้างขึ้นมาแล้วของชุมชน เพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2546) สอดคล้องกับ เป้าหมายของ การพัฒนาสังคม มีสี่ส่วน คือ

1) สุขภาพ คือมีความสุขทางกาย คือ ความสะดวกสบาย ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน เป็นต้น และความสุขทางใจ คือ ความปลอดโปร่งโล่งใจ ไม่มีทุกข์มีความร่าเริงแจ่มใสสงบเยือกเย็น เป็นต้น

2) คนพัฒนา คือ คนมีคุณภาพ และคุณธรรม 1) คนมีคุณภาพ คือ คนที่มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญในวิชาชีพ สามารถดูแลตนเอง ครอบครัวย ชุมชน ให้มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ เป็นต้น 2) คนมีคุณธรรม

คือ เป็นคนดี คิดดีและประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในสังคม และมีเมตตา กรุณา ตนเองและผู้อื่นเป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวมมองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม

3) ครอบครัวยุคใหม่/ชุมชนพัฒนา ทั้งครอบครัวและชุมชน เป็นองค์การสังคมเหมือนกัน ซึ่งมีลักษณะพัฒนา 4 ประการ คือ 1) สันติภาพ คือภาวะความสงบสุข (2) ครอบครัวยุคใหม่/ชุมชนเรียนรู้ คือ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ (3) ความสามารถในการจัดการ คือต้องรู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมของชุมชน รู้จักวางแผนจัดกระบวนการ และการประเมินผล (4) จิตวิญญาณ คือ อุทิศเวลาและแรงงาน รวมทั้งปัญญาความสามารถทำงานเพื่อส่วนรวม

4) ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม คือการรักษาระบบนิเวศ ของธรรมชาติให้คงอยู่ รักษาความหลากหลาย ในชีวิต และไม่ทำให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของธรรมชาติเสียหายกลายเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2546) และนอกจากนี้ การพัฒนาสังคมมีรูปแบบที่สำคัญ 10 ประการ (สนทยา พลศรี อ่างใน พระสุภาพ สุภาโว (บัวบรรจง), 2561) ประกอบด้วย

ประการที่ 1 เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของ สิ่งใดสิ่ง หนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลง ในด้านใดด้าน หนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจเรียกได้ว่า ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

ประการที่ 2 มีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตามลำดับขั้นตอน และต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถ ข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ได้

ประการที่ 3 มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

ประการที่ 4 เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะ เปลี่ยนแปลงใด ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยไม่มีการเตรียมการล่วงหน้า

ประการที่ 5 เป็นวิธีการในการพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนา เศรษฐกิจ การ พัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตน

ประการที่ 6 เป็นการปฏิบัติ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียง รายละเอียดของ แผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องน ำไปใช้ปฏิบัติจริง จึงจะ เกิดผลตามที่ต้องการ

ประการที่ 7 เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์ เป็นสัตว์ โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การ เปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่เกิดการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช้การพัฒนา แม้ว่าจะมี ลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

ประการที่ 8 ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสัตว์สังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์

ประการที่ 9 มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิม ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้าน คุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสม หรือพึงพอใจหรือไม่ และระดับใด เป็นต้น

ประการที่ 10 สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อ มนุษย์ สังคม และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการ และวิธีการพัฒนาเองก็ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง กระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นเสมอ

ส่วนของความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม เป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยเน้นวิธีการให้ การศึกษาอบรมแก่ชุมชนในทุกเรื่องที่จะทำการพัฒนา และส่งเสริมการรู้จักตนเองของชุมชน เป็นกระบวนการ ดำเนินการสร้างความเจริญโดยเน้น 1) ความสุข คือมีความสุขทางกาย 2) คนพัฒนา คือ คนมีคุณภาพ และคุณธรรม 3) ครอบครัว/ชุมชนพัฒนา ทั้งครอบครัวและชุมชน และ 4) ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม คือการ รักษาระบบนิเวศ ของธรรมชาติให้คงอยู่ รักษาความหลากหลายในชีวิต โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของ การพัฒนาเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์

หลักการที่ใช้ในการพัฒนาสังคม

หลักการที่ใช้ในการพัฒนาสังคมผู้จัดทำมีความเห็นว่า “หลักกุศลธรรมบถ 10” มีความเหมาะสมในการ มาเป็นหลักการในการพัฒนาสังคมในประเด็นที่ว่า หลักธรรมสำคัญในการพัฒนาสังคมของ พระพุทธศาสนาอีกหลักธรรมหนึ่งที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้ครบทั้งกาย วาจา และใจ เพราะว่าการพัฒนา สังคมในทางพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นไปในการพัฒนาที่มองคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ความหมายคือ มนุษย์นั้น มีความเป็นมนุษย์ของเอาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายของชีวิต คือ ความสุขความอิสรภาพ ความดีงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2542) โดยกุศลธรรมบถ คือ ทางแห่งการกระทำที่เป็นกุศล หรือ การกระทำที่เป็นกุศลทาง ทวารต่าง ๆ ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ เมื่อจำแนกแล้วมี 10 ประการ ประกอบด้วย

ทางกาย 3 ได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์, การงดเว้นจากการลักทรัพย์ และการงดเว้นจากการ ประพฤติ ผิดในกาม

ทางวาจา 4 ได้แก่ การงดเว้นจากการพูดเท็จ, การงดเว้นจากการพูดคำหยาบ, การงดเว้นจากการพูด ส่อเสียด และการงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

ทางใจ 3 ได้แก่ การไม่เพ่งเล็ง อยากได้ของของผู้อื่น, การไม่พยายามปองร้าย และสัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก)

กุศลกรรมบถ 10 ประการนั้น เป็นความดีทั้งหมด จะเห็นได้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตลอด 45 พรรษา มีความละเอียดลึกซึ้ง เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้ที่ได้ ศึกษาและมีความเข้าใจไปตามลำดับอย่างแท้จริง เพราะทุกส่วนของคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงนั้น เป็นเครื่องเตือนเพื่อความเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต เพื่อความประพฤติที่ดีงามทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจขณะที่มีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม วิถีชีวิตเว้นจากทุกจริตประการต่าง ๆ ไม่ล่วง อกุศลกรรมบถ 10 ประการ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น, ตั้งจิตไว้ชอบในกุศล กรรมบถ 10 ประการ มีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นการประพฤติธรรมใน ชีวิตประจำวัน ประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เป็นความประพฤติที่เป็นไปเพื่อรับซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลาย อีกประเด็นหนึ่งที่ถาม คือ ให้นิยามในการทำบุญควรทำอย่างไร

บุญ เป็นสภาพธรรมที่ชำระจิตให้สะอาด (เพราะโดยปกติแล้วจิตสกปรกด้วยอำนาจของ อกุศลธรรม) จากที่เป็นอกุศล ก็ค่อย ๆ เป็นกุศลขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งก็ไม่พ้นไปจากขณะที่จิตเป็น กุศล เป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในการอบรมเจริญความสงบของจิต และเป็นไปในการ อบรมเจริญปัญญา โดยที่ไม่มีตัวตนที่จะไปทำบุญ เพราะบุญอยู่ที่สภาพจิต จิตเป็นกุศลเป็นบุญ ในทางตรงกันข้าม ถ้าจิตเป็น อกุศล ก็ไม่ใช่บุญ ซึ่งผู้ที่เห็นประโยชน์ของการขัดเกลาจิตใจ ก็จะไม่ละเลยโอกาสในการเจริญกุศล ประการต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เพราะถ้ากุศลไม่เกิด ก็จะเป็นโอกาสให้อกุศลเกิดพอกพูนหนาแน่น ขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งถ้าจะกล่าวตามความเป็นจริงแล้ว กุศลกรรมบถ กับ บุญ ก็มีรอยอย่างเดียวกัน (มูลนิธิและเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2567) เมื่อเจาะรายละเอียด จะเห็นว่า กุศลกรรมบถ 10 คือ ความประพฤติธรรมทางกาย ความประพฤติธรรมทางวาจา ความ ประพฤติธรรมทางใจตามหลักพระไตรปิฎก ฉบับที่ 12 มีสามอย่าง คือ

1) ความประพฤติธรรมทางกาย

1.1) ละการฆ่าสัตว์เว้นขาดการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตราเสียแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีกรุณาหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

1.2) ละการถือเอาทรัพย์ที่เขามาได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์เป็น อุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย

1.3) ละการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือ ไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิง ที่มารดารักษา ที่บิดารักษา ที่มารดาและบิดารักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสฺรชนหวงห้าม ที่สุดหญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย

2) ความประพฤติธรรมทางวาจา มีสี่อย่าง คือ

2.1) ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ไปในที่ประชุม หรือไปในหมู่ชน หรือไปใน ท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางขุนนาง หรือไปในท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน ถูก ถามว่า บุรุษผู้เจริญ เชิญเถิด ท่านรู้เรื่องใดก็จงบอกเรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า ไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอก ว่า รู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่า

ไม่เห็น หรือเมื่อเห็นกับบอกว่า เห็น ไม่กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะ เหตุเห็นแก่ สิ่งของเล็กน้อยบ้าง

2.2) ละวาจาอันส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด คือได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไปบอก ข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้ว ไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้น สมานพวกที่แตกกันให้ดีขึ้นบ้าง ส่งเสริมพวกที่ดีกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจพวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมในพวกที่พร้อมเพรียงกัน และกล่าววาจาอันทำให้พร้อม เพรียงกัน

2.3) ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหุชชนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ

2.4) ละการพูดเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดในเวลาที่เหมาะสมพูดตามความจริง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูดเรื่องที่เป็นวินัยและกล่าววาจาที่มีหลักฐาน มีที่อ้าง ได้มี ที่สุด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

3) ความประพฤติธรรมทางใจ มีสามอย่าง คือ

3.1) เป็นผู้ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่น ฟังเป็นของเราเกิด

3.2) เป็นผู้ไม่จิตไม่พยาบาท มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเกิด

3.3) เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือมีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผล แห่งการการบูชา มีอยู่ ผลแห่งการเช่นสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดา มีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิเกาะมีอยู่ สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้ และโลกหน้า ให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มี อยู่ในโลกนี้

หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสังคม เป็นกุศลธรรมบด 10 ที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาสังคม เพราะครอบคลุมการพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ให้มีความสุข อิศราภาพ และความดีงาม ประกอบด้วยการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภ ไม่พยาบาท และมีความเห็นถูกต้อง ทั้งหมดนี้นำไปสู่การประพฤติธรรมในชีวิตประจำวันและส่งเสริมบุญซึ่งช่วยชำระจิตให้สะอาดจากอกุศลกรรม

แนวทางของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมที่สะท้อนในยุคปัจจุบัน

พระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทกับการพัฒนาสังคม ตามความจริงสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นเรื่องธรรมดา คือสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตลอดเวลา เราเชื่อในหลักพุทธศาสนา คือ หลักอนิจจัง ความไม่เที่ยง สิ่งทั้งหลายที่เป็นสังขารก็ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ถึงจะไม่ตั้งหัวข้อว่า สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง สังคมนั้นก็ย่อมกำลังเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นธรรมดา แต่การที่มานั้นใส่คำว่า กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าไปในที่นี่ ย่อมมีความหมายเพิ่มเติมเป็นพิเศษนอกเหนือจากปกติอีก คือตามปกติการ

เปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกระแสของหลักอนิจจังนั้น อาจเป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันไปตามปกติของสิ่งนั้นก็ได้ คือ สิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามทิศทางของมันเอง แล้วก็เปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย ถ้าพูดอย่างภาษาชาวโลกกว้าง ๆ การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ บางทีเราถือว่าเป็นการอยู่หนึ่งได้เหมือนกัน เหมือนอย่างเรานั่งอยู่ในสถานที่นี้ ตลอดเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย แต่ในภาษาพูดกว้าง ๆ เราถือว่านั่งอยู่หนึ่ง ๆ ซึ่งความจริงก็ไม่นั่ง เพราะในร่างกายทุกส่วน ทั้งทางกายและทางจิตใจมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คำว่า สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ในที่นี้ ย่อมมีความหมายเป็นพิเศษ ในแง่ที่ว่ามันไม่ใช่ความเปลี่ยนแปลงตามปกติ แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงในอัตราความเร็วที่สูงกว่าปกติ และมีเหตุปัจจัยพิเศษเข้ามาช่วยเร่งในการเปลี่ยนแปลงนั้น ตลอดจนกระทั่งว่ามันอาจจะเปลี่ยนแปลงทิศทางของความเปลี่ยนแปลงนั้นอีกก็ได้ เพราะฉะนั้น ที่พูดว่าสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงในที่นี้ จึงหมายถึง สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากการที่สิ่งทั้งหลายไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามปกติ มีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบในโครงสร้าง หรือมีเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ดูผิดรูปผิดร่างไปจากเดิม ซึ่งในปัจจุบันนี้ เราถือว่าสังคมไทยเรากำลังอยู่ในยุคของความเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี้ คือไม่ใช่เวลาเปลี่ยนแปลงไปจากปกติ แต่มีความเปลี่ยนแปลงพิเศษ ถึงอาจจะเปลี่ยนแปลงทิศทางไปอีกได้

เมื่อพูดถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเราอาจจะพูดได้หลายแง่ หรืออาจจะพูดในแง่ที่ว่าเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปนั้นมันจะเกิดผลกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร พระพุทธศาสนาจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงไป เพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้น อาจจะพูดในแง่นี้ได้ หรืออาจจะพูดในแง่ที่ว่าในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปนั้น พระพุทธศาสนาควรมีบทบาทอย่างไร พระพุทธศาสนาควรช่วยสังคมอย่างไรบ้าง ในระยะที่กำลังเปลี่ยนแปลงนี้ รวมความว่าอาจจะพูดได้หลายแง่ แต่จะให้พูดในแง่ไหนบ้างก็แล้วแต่เวลาและโอกาสจะมีให้ นอกจากนั้น ในการพูดทั้งหมดนี้พูดได้ 2 แ่ง คือ พูดในแง่หลักธรรมของพุทธศาสนาก็ได้

ประการที่หนึ่ง สังคมในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง พระพุทธเจ้าทรงตั้งคณะสงฆ์ประกาศหลักธรรมในท่ามกลางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ก็เพื่อแก้ปัญหาของสังคมในสมัยนั้นแต่สังคมมีลักษณะธรรมดาอยู่อย่างหนึ่ง คือ เมื่อมันเปลี่ยนแปลงไประยะหนึ่งแล้วมันจะปรับตัวเข้ารูปเป็นอย่างหนึ่ง เมื่อปรับตัวเข้ารูปเป็นอย่างหนึ่งแล้ว สถาบันต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคมนั้น ก็มักจะดำรงอยู่ในรูปที่เกาะกุมตัว เพื่อที่จะรักษารูปแบบเดิมไว้ เป็นแบบรักษาของเก่า ซึ่งสถาบันคณะสงฆ์ก็ไม่แตกต่างไปจากสภาพเช่นนั้น คือเมื่อสังคมปรับตัวเข้ารูปอย่างหนึ่งแล้ว สถาบันคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนหน้าที่จากผู้ช่วยสังคมในระยะเปลี่ยนแปลง กลับมาเป็นสถาบันที่จะช่วยรักษาสภาพสังคมที่เป็นอยู่ให้คงที่ คือ กลายเป็นตัวรักษารูปแบบไป ในเมื่อสถาบันมีลักษณะในการที่จะพยายามรักษารูปแบบเดิมไว้แล้ว ต่อมาสังคมเปลี่ยนแปลงอีก ก็เกิดสภาพขัดขึ้นขึ้น สถาบันต่าง ๆ ที่อยู่ในสภาพสังคมที่ปรับตัวเข้ารูปแบบแล้ว จะพยายามขัดขวางความเปลี่ยนแปลง หรือไม่พยายามปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง หรือพยายามรักษาสภาพต่าง ๆ ที่เป็นของเดิมเอาไว้

ประการที่ 2 เกิดการสับสนเพราะตัวเองไม่รู้ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และพะวงในการรักษารูปแบบอยู่ สังคมเปลี่ยนไปก็กำหนดไม่ถูก ผลที่สุด ก็เกิดความสับสน ปรับตัวเองไม่ถูก กำหนดบทบาทของตัวเองไม่ถูก

ว่า ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ตนควรทำอะไร อันนี้จะเป็นสภาพที่เกิดขึ้นแก่สถาบันพระพุทธศาสนาในปัจจุบันก็ว่าได้ เพราะฉะนั้น สภาพของพระพุทธศาสนา ถ้าจะพูดไปแล้ว ปัจจุบันกับสมัยพุทธกาลย่อมผิดกัน เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น ท่านสร้างพระพุทธศาสนาขึ้นมาในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อช่วยสังคมที่เปลี่ยนแปลงนั้นให้เป็นไปในทางที่ดีที่สุด แต่สภาพสถาบันพระพุทธศาสนาปัจจุบัน คือ สภาพของการรักษาสถานะเดิมหรือรูปแบบเดิม แล้วมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในภายนอกซึ่งเข้ามาขัดแย้ง ในสภาพเช่นนี้จึงเกิดปัญหาสำคัญที่ว่า พระพุทธศาสนาจะดำรงตัว หรือปรับปรุงตัว มีบทบาทอย่างไรดีต่อไป กลับกลายเป็นปัญหาหนัก เดิมนั้นพระพุทธศาสนาเป็นฝ่ายที่จะช่วย หรือจะควบคุมการเปลี่ยนแปลง แต่ในปัจจุบันนี้ ถ้าหากว่าไม่รับกำหนดให้ทัน พระพุทธศาสนาจะกลับเป็นตัวสภาพที่ขัดแย้งกับความเปลี่ยนแปลงเสีย

ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับว่า สมัยก่อนหรือครั้งพุทธกาลนั้น สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง เป็นเสมือนกลุ่มชนเจ้าทุกข์กำลังเกิดเหตุการณ์อลเวงสับสนอยู่ พระพุทธศาสนาก็เข้ามาจากภายนอกมาช่วยแก้ไขเหตุการณ์ ซึ่งช่องทางแก้ไขปลดปล่อยตัว หรือเป็นผู้นำทางแก่กลุ่มชนนั้น แต่ปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้เข้ามาอยู่ภายในกลายเป็นคนในไปแล้ว เมื่อเกิดเหตุการณ์สับสนอลเวงขึ้นอีก ถ้าไม่รู้เท่าทัน ไม่กำหนดท่าทีหรือวางตัวให้ดี พระพุทธศาสนาอาจจะกลับกลายเป็นฝ่ายตั้งรับ เป็นคู่ต่อสู้ของความเปลี่ยนแปลง หรือเป็นเครื่องกีดขวางความเปลี่ยนแปลง เป็นเป้าที่จะสร้างปฏิกิริยาขึ้นในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนั้น แทนที่จะเป็นผู้นำทางสังคมให้ดำเนินไปด้วยดี ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง หรือช่วยแก้ไขให้ความเปลี่ยนแปลงนั้นกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีอีกครั้งหนึ่ง ในสภาพเช่นนี้เราจะทำอะไร ก็เป็นปัญหาปัจจุบัน ถ้าเราจะกำหนดให้ดีรับปรับตัว ก็ต้องรับกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้อง ในสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปนี้

ภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ มักจะมีการแบ่งเป็น 2 พวก พวกหนึ่งเขาเรียกว่าพวกเก่า พวกหนึ่งที่นิยมการเปลี่ยนแปลงเขาเรียกว่าพวกใหม่ สถาบันพระศาสนาในสังคมที่เข้ารูปแบบนี้ก็มักถูกจัดเข้าในพวกเก่า ซึ่งอันนี้เป็นภาพที่มองเห็นโดยทั่วไป พวกที่ชอบการเปลี่ยนแปลงเรียกตัวเองว่าพวกใหม่ และเรียกพวกมากับสภาพเดิมว่าพวกเก่า ก็มีพวกใหม่กับพวกเก่าเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ภาพที่เด่นชัดในสมัยสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลง ก็คือสภาพของเก่ากับของใหม่ ความจริงจะคนเก่า คนใหม่ก็ตาม มันก็เป็นความพยายามที่จะรักษาสภาพที่ดีหรือปรับตัวไปหาสภาพที่ดีให้ได้ แต่มีข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งว่า คนเรามักจะทำอะไรให้พอดีได้ยาก คือ มักจะตกเข้าไปในสภาพเอียงสุดด้านใดด้านหนึ่ง ไปเป็นเก่าก็เอียงสุดไปข้างหนึ่ง เป็นใหม่ก็เอียงสุดไปข้างหนึ่ง และความเอียงสุดก็ออกมาในรูปของความคิดด้วย เป็นสิ่งที่เรียกว่าความงมงาย เช่นพวกใหม่ก็จะดูถูกติณินินทาพวกเก่าว่าเป็นพวกงมงาย งมงายกับของเก่า รักษาแต่ของเก่าไว้ไม่เข้าเรื่อง

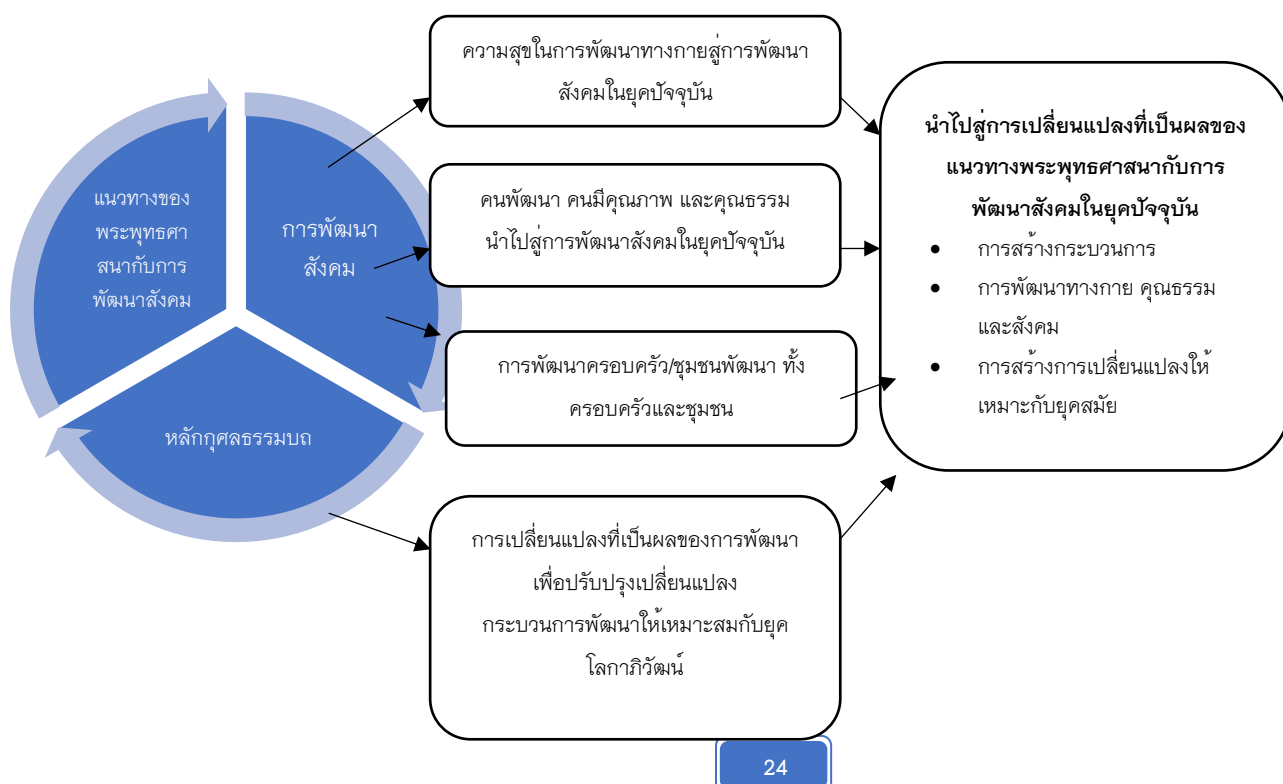
ความจริงความงมงายมีอยู่ 2 อย่าง คือ งมงายในของเก่า กับงมงายในของใหม่ ทำไมถึงว่ามี 2 อย่างใหม่หรือเก่าถึงงมงายได้ทั้งนั้น คือ ความคิดที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ลึกแต่ว่ายึดไว้ หรือเล่นไปตามที่พูดขึ้นมา นิยมขึ้นมา อันใดว่าดีก็ว่าไปตามนั้น อะไรก็ตามที่ลึกแต่ว่าดีแล้วก็ถือกันไปแล้วคิดทำไปตามนั้น เรียกว่าความงมงายทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ทุกวันนี้ถ้าไม่ระวังให้ดี มนุษย์ทั้งหลายซึ่งแบ่งกันเป็น 2 พวก ก็จะตกไปในความงมงายทั้งหมด คือ งมงายในของเก่าอย่างหนึ่ง งมงายในของใหม่อย่างหนึ่ง ที่จะไม่ให้งมงายก็คือ อะไรไม่ว่าเก่าว่าใหม่ ชอบด้วยเหตุผล เป็นความดีงาม ต้องศึกษาให้ถ่องแท้ มันก็ย่อมมีทั้งส่วนดีและส่วนเสียอยู่ด้วยกัน ก็เลือกเอา

ส่วนที่ถูกต้อง นั่นก็คือเข้าสู่หลักธรรมเป็นธรรมชาติไปโดย อันนี้คือข้อควรระวังในสังคมปัจจุบันที่กำลังมีความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะมีความแบ่งแยกเป็นเก่ากับใหม่ มีความมั่งงายเกิดขึ้น เป็นความมั่งงายของคนเก่า กับความมั่งงายของคนใหม่ มั่งงายทั้ง 2 อย่าง ซึ่งในสภาพสังคมปัจจุบันนี้ ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงอย่างนี้ ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ การพูดถึงเสรีภาพและความเสมอภาค ในเมื่อปัจจุบันบอกว่าจะเปลี่ยนไปสู่ความเสรี ก็ต้องดูถูกและตีฉิฉินนินทาของเก่าว่าไม่มีเสรีภาพ เมื่อไม่เสรีก็อยู่ในอำนาจถูกกดขี่บีบคั้น เพราะฉะนั้นก็จะตีฉิฉินนินทาสภาพเก่าว่าถูกกดขี่ แล้วก็ว่าใหม่นี้จะทำให้พ้นจากสภาพถูกกดขี่ มนุษย์ก็จะอยู่ในคติที่ว่าเมื่อคืนนี้ คือ มักจะไปทางเอียงสุดข้างใดข้างหนึ่ง หาความพอดีได้ยาก เมื่อเก่าเอียงสุดข้างหนึ่ง พวกใหม่ถือว่าของเก่าถูกกดขี่ ก็จะช่วยให้พ้นจากการกดขี่ แต่การช่วยนั้นมีข้อควรระวัง คือ มันจะเพียงเพื่อผลักดันกันกดขี่หรือไม่ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2567)

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม จะกล่าวถึงพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมเปลี่ยนแปลงนั้นสำคัญต่อการปรับตัวและรักษาความเจริญในธรรม หลักธรรมสามารถช่วยชี้แนะและแก้ปัญหาสังคมในยุคต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อสังคมสับสน พระพุทธศาสนาควรมีบทบาทในการชี้แนะแนวทางและปรับตัวเพื่อรักษาความดีงามในทุกยุคสมัย ซึ่งปัจจุบันเราถือว่าสังคมไทยเรากำลังอยู่ในยุคของความเปลี่ยนแปลงไปจากปกติ

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

การสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “แนวทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน” นี้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสังคม และพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้

สรุป

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมเปลี่ยนแปลงนั้นสำคัญต่อการปรับตัวและรักษาความเจริญในธรรม หลักธรรมสามารถช่วยชี้แนะและแก้ปัญหาสังคมในยุคต่างๆ หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสังคม เป็นกุศลกรรมบถ 10 ที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาสังคม เพราะครอบคลุมการพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ให้มีความสุข อิศราภาพ และความดีงาม การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยเน้นวิธีการให้การศึกษอบรมแก่ชุมชนในทุกเรื่องที่จะทำการพัฒนา และส่งเสริมการรู้จักตนเองของชุมชน เป็นกระบวนการดำเนินการสร้างความเจริญ

เอกสารอ้างอิง

- ดิน ปรัชญพฤทธิ. (2545). *การบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไทยโพสต์. (2567). *การกระจายอำนาจ*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2567, จาก <http://www.thaipost.net/sunday/070210/17554>
- นางลักษณ์ เอมประดิษฐ์. (2542). *นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก. (2540). *คนไทยกับเทคโนโลยี*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2542). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). *คนไทยกับเทคโนโลยี*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มูลนิธิปัญญาประทีป.
- พระเมธีธรรมภรณ์. (2539). *พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*. พระธรรมเมธีธรรมภรณ์ เทศนา เล่มที่ 11. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระเมธีธรรมภรณ์. (2534). *พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระสุภาพ สุภาโว. (2561). *บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลยางค้อม อำเภอฟิโน จังหวัดนครศรีธรรมราช* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิและเผยแผ่พระพุทธศาสนา. (2567). *หลักการปฏิบัติ กุศลกรรม 10*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2567, จาก <https://www.dhammadhome.com/webboard/topic/18319>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2567). *พระพุทธศาสนากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2567, จาก <https://www.watnyanaves.net/th/book-reading/316/2>
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.